

Byrådsvej
↓

LANDBRUGET I LANDSKABET

FRA REGULERING TIL PLANLÆGNING

15 artikler om landbrug,
kommuner, planlægning og miljø

landbruget
i landskabet

Landbruget i Landskabet Fra regulering til planlægning.

Redigeret af landdistriktschef Jørgen Korning, planchef
Trine Eide og freelancejournalist Per Henrik Hansen
(www.perhenrik.dk)

Redaktionen afsluttet december 2011

Foto: Diverse + Preben Stentoft (forside undtagen ø.tv. samt
s.2-3 og 13ø.)

Layout: ph7 kommunikation (www.ph7.dk)

Trykt i 1500 eksemplarer på Svanemærket papir.

Tryk: Lasertryk

Landbruget i Landskabet er et samarbejde mellem Nord-
djurs og Hjørring kommuner, LandboNord, Djursland Land-
boforening, Institut for Samfundsudvikling og Planlægning
ved Aalborg Universitet, Institut for Bioscience ved Aarhus
Universitet og Videncentret for Landbrug.

Den Europæiske Union ved Den Europæiske Fond for Ud-
vikling af Landdistrikter og Ministeriet for Fødevarer, Land-
brug og Fiskeri samt Promilleafgiftsfonden for Landbrug har
deltaget i finansieringen af projektet.

Udgivet af Videncentret for Landbrug

Hjørring Kommune

VIDENCENTRET FOR LANDBRUG

Landbruget i Landskabet

Fra regulering til planlægning

Af Trine Eide, planchef
og Jørgen Korning, landdistriktschef
Videncentret for Landbrug

Central regulering styrer i dag forvaltningen af det åbne land i en sådan grad, at detaljerede regler påvirker såvel erhverv som myndigheder negativt. Regelstyringen har taget overhånd og har undermineret mulighederne for at finde lokale løsninger, som tilgodeser alle parter.

Det er baggrunden for Landbruget i Landskabet – et samarbejde mellem kommunerne Norddjurs og Hjørring, LandboNord, Djursland Landboforening, Institut for Samfundsudvikling og Planlægning ved Aalborg Universitet, Institut for Bioscience ved Aarhus Universitet og Videncentret for Landbrug.

Det fælles udgangspunkt for samarbejdet er en erkendelse af behovet for en ny og bedre metode til fælles forvaltning af det åbne landskab.

Partnerne i Landbruget i Landskabet vil viske tavlen ren og etablere rammerne for en ny forvaltningspraksis med fokus på fælles planlægning på baggrund af samfundets mål samt kommunernes og landmændenes ønsker til forvaltning.

Nøglen er dialog og fælles forståelse mellem landbruget og kommunerne, som efter kommunalreformen i 2007 har overtaget myndighedsplanlægningen i det åbne land.

Som led i Landbruget i Landskabet har forskere, konsulenter og planlæggere skrevet syv artikler, der blev trykt i Effektivt Landbrug fra juli til oktober 2011.

Disse syv artikler er genoptrykt i nærværende hæfte og er suppleret med en række nye artikler til belysning af problemstillingerne.

Vi håber, artiklerne i dette hæfte kan inspirere til mange gode overvejelser og diskussioner blandt alle med tilknytning til det åbne land.

Se også hjemmesiden www.landbrugetilandskabet.dk

Det er nu det sker:

Kommunen planlægger for landbruget

Der er brug for at gøre op med vanetænkningen om det åbne land. Både landbrug og kommuner kan have stor nytte af at gå ind i nye samarbejder.

Af Trine Eide, planchef, Videncentret for Landbrug, Bettina Heideby Madsen, projektkoordinator, Hjørring Kommune, og Søren Kepp Knudsen, miljøsagsbehandler, Norddjurs Kommune

Kommunerne har nu overtaget det fulde ansvar for planlægningen i det åbne land. Det betyder, at de skal prioritere mellem en lang række interesser og på den baggrund lave en sammenhængende kommuneplan. Planlægningen af det åbne land rykker med andre ord meget tættere ind på landbrugets hverdag, end erhvervet tidligere har været vant til.

Arv fra amterne

Kommunernes nye planlægningsansvar er en arv fra amterne, der tidligere med store penselstrøg har anvist mulighederne for planlægning. Denne tilgang er ikke længere tilstrækkelig. For at kunne løfte opgaven med planlægning i det åbne land, er det nødvendigt med et langt større samspil indbyrdes i organisationerne, men også mellem de berørte parter.

Kommunerne er lige nu i fuld gang med at lægge planstrategi. Planstrategien omhandler blandt andet kommunalbestyrelsens politiske strategi for kommunens udvikling og danner dermed grundlaget for den kommende kommuneplan, der skal være færdig til 2013. Men er det kommunerne, der alene skal sende signaler om udviklingsmulighederne i det åbne land? Eller er det et fremtidigt samspil om at respektere og udnytte hinandens muligheder, begrænsninger og behov?

To niveauer

Lige nu foregår planlægningen på to niveauer. Landmanden planlægger og kommunen planlægger – men de gør det hver for sig. I dag er der, for det meste, udelukkende samspil i forbindelse med den konkrete sagsbehandling, når den enkelte bedrift skal udvide.

Der er stort fokus på sagsbehandling, og forenklingen af sagsbehandlingen er i højsædet. Der er derfor en tendens til udelukkende at se på regulering som det eneste værktøj. Konsekvensen er, at vi risikerer at have så mange lag af håndfaste regler og afstandskrav, at det til sidst – groft sagt – bliver umuligt at rokke med ørerne.

Større samspil

Måske kan vi i stedet med et større samspil på et meget tidligere tidspunkt sikre, at der kommer fokus på fremtidssikrede løsninger, der giver en mere helhedsorienteret og bæredygtig planlægning. Det kræver, at landmanden vil spille sig selv på banen meget tidligere og vil være med til at se på de strategiske udviklingsmuligheder og på de indsatser, der skal gøres for at optimere det fremtidige naboskab mellem landbrugsproduktion og omgivelser.

Både fra kommunernes og landbrugets side er der brug for at gøre op med fortidens tankegang. Parterne skal sammen se på operationelle løsninger, som kan imødekomme den strukturudvikling, der er en følge af, at fremtidens heltidsbrug ofte er store virksomhedsbrug, der stiller nye og større krav til en form for områdeplanlægning.

Udfordringen er at etablere et offentligt/privat samarbejde for at sikre de bedste og mest langsigtede løsninger. For begge parter vedkommende er der behov for nytænkning, og den oplagte vej frem er således samarbejde og udvikling af fælles værktøjer og rådgivningsprocesser, der giver et større råderum under hensyn til alle og en lettere administration.

.....
*Lige nu foregår planlægningen på to niveauer.
Landmanden planlægger og kommunen planlægger
– men de gør det hver for sig.*
.....

Helhedsplan gav ejerne stor indflydelse

Da Svend og Sanne Brodersen overtog Gram Slot i 2007, lagde de en helhedsplan for godsets udvikling de næste 10 år. Planen gav grundlag for et godt samarbejde med kommunen.

Af Per Henrik Hansen

Visionerne var store, da Svend og Sanne Brodersen i 2007 overtog Gram Slot. De nye ejere ville ikke alene forsætte landbrugsdriften i Gram og på den tilhørende ejendom Nybøl Gods, og lægge driften om til økologi; ægteparret ville også udvikle Gram Slot til en virksomhed indenfor oplevelsesbranchen.

I de historiske og romantiske omgivelser lagde de planer for indretning af restaurant, selskabs- og mødelokaler. Og både i eksisterende bygninger og i nybyggeri ville de indrette ferieboliger.

Alt i alt en stor mundfuld. Ikke mindst i forhold til kommune- og lokalplan, da en stor del af de nye aktiviteter skulle foregå i de gamle driftsbygninger, som ligger i landzone.

Tæt dialog

Men det lykkedes at få en god dialog med Haderslev Kommune, som Gram hører under, og i dag er visionerne godt på vej til at blive virkelighed.

At det er gået så godt med kontakten med myndighederne, hænger ifølge Svend Brodersen sammen med, at han og hustruen fra begyndelsen præsenterede deres planer som en helhed.

– Allerede da vi købte stedet, gik vi ind i en tæt dialog med de ledende kommunale embedsmænd og politikere, om hvad det var, vi ville. Efter vi havde haft nogle møder med dem, udarbejdede vi sammen med en arkitekt en helhedsplan for udviklingen de næste 10 år, fortæller han.

Embedsmændene og politikerne syntes godt om den tiårige plan, som angav hvad der skulle ske med de eksisterende bygninger, og hvor der skulle bygges nyt.

Vildt nyttig plan

– Kommunen brugte planen i processen med den overordnede planlægning. Og da der for tre – fire år siden blev lavet en planstrategi (som angiver de overordnede rammer for den kommunale planlægning, red.) fik kommunen af tilsynsmyndigheden Miljøcenter Odense lov til at slå en stor cirkel rundt om Gram Slot. Indenfor den cirkel har vi lov til at arbejde videre med vores planer, siger Svend Brodersen, og fortsætter:

– Det var vildt nyttigt, at myndighederne fra starten kunne se en rød tråd og de overordnede rammer for det, vi ville. De ville have reageret helt anderledes, hvis vi havde lagt ud med at søge om tilladelse til at indrette 12 toiletter i en bygning, uden at forklare hvorfor der skulle være 12 toiletter.

Haderslev Kommune var meget positiv, da Svend og Sanne Brodersens præsenterede en helhedsplan for udvikling af Gram Slot.

Hensyn til omgivelserne

En del af forklaringen på den positive proces er utvivlsomt også, at helhedsplanen tog hensyn til, at Gram Slot ligger i udkanten af Gram by, hvilket ikke er et ideelt sted for eksempelvis en større animalsk produktion.

Derfor har Svend og Sanne Brodersen valgt det tilhørende Nybøl Gods, der ligger i mere landlige omgivelser, som stedet for nyt staldbyggeri i forbindelse med en udvidelse af besætningen fra 230 til 430 køer. De har søgt og fået miljøgodkendelse til udviklingen.

Efter Svend Brodersens vurdering har omlægningen til økologisk drift i Gram og Nybøl ikke haft betydning for myndighedernes velvilje.

– Men det har helt sikkert betydet noget, at udviklingen af virksomheden skaber nye arbejdspladser og nye aktiviteter i et område, hvor der er brug for det, mener han.

Stort potentiale for at forbedre arronderingen

Frivillige, forhandlingsbaserede jordfordelingsaftaler kan være en vej til balance mellem produktions- og naturhensyn i den tredje landbrugsreform.

Af Esben Munk Sørensen, professor, Institut for Planlægning, Aalborg Universitet

Den første landbrugsreform var udskiftningen og udflytningen samt matrikulering af alheden og overdrevene. Man samlede jorden til egen drift omkring bygningerne.

Den anden var udstykningsperioden fra 1899 til 1960'erne, hvor antallet af landbrugsejendomme steg til sit maksimum, og landbrugsarealet fortsat blev større gennem opdyrkning og afvanding.

Den tredje landbrugsreform indledtes i slutningen af 80'erne, hvor kravet om egen drift på mindre ejendomme forsvandt, mulighederne for at nedlægge ejendomme blev større, og sammenlægningsgrænser og afstandskrav for jordomlægninger gjort mere lempelige for til sidst helt at forsvinde i 2010.

Ekstensiv anvendelse

Processen i den tredje landbrugsreform indebærer, at jord skilles fra – gennem matrikulære arealoverførsler eller bortforpagtning til stadig større samdrift i bedriftsenheder, som vokser i størrelse og "arronderingsmæssig kompleksitet" – hvilket vil sige stadig flere og stadig mere spredt beliggende jordstykker.

Den tredje landbrugsreform er tillige kendetegnet ved, at der gennem planlægning udpeges områder som føres tilbage fra intensiv landbrugsdrift til mere ekstensiv anvendelse – ådale, genskabelse af søer og buede vandløb.

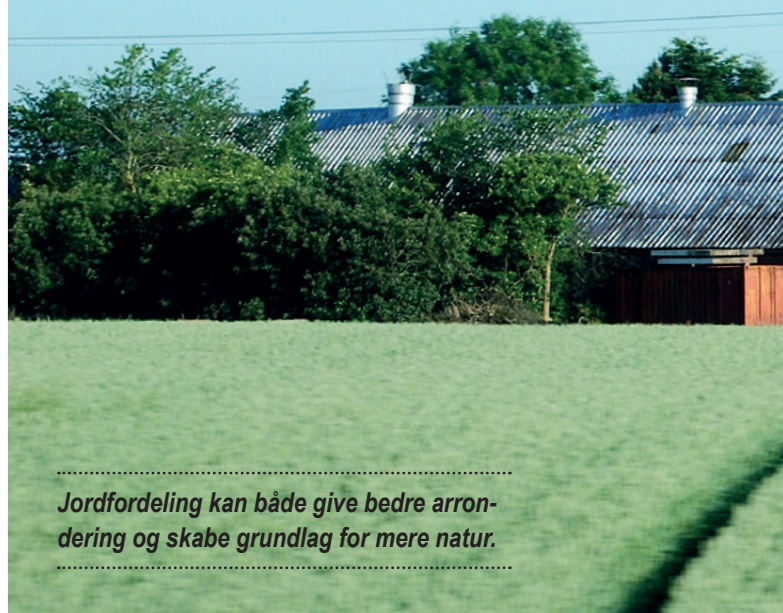
Den tiltagende arronderingsmæssige kompleksitet kan ses i alle sogne, hvor der har været en struktur-mæssig udvikling. De seneste årtiers jordkøb har skabt større produktionsterritorier, hvor jorderne er flettet ind i hinanden. Det skaber typisk en meget kompleks arronderingsstruktur med større energiforbrug til følge og med ekstraordinær megen kørsel på offentlig vej med landbrugsmaskiner som konsekvens.

Mulighed for forbedringer

I disse produktionsområder kan "nedstykkede restejeendomme" med "for store bygningskomplekser" ofte ligge midt inde i produktionsarealer.

Der er et betydeligt potentiale for at forbedre arronderingsstrukturen i sådanne områder. Ved at gennemføre jordfordelings-sager med heltidslandbrugere som primære deltagere kan bedrifts- og ejendomsarronderingen forbedres væsentligt. Jorder kan byttes gennem forhandlingsprocesser, hvor jorder som ligger langt væk kan trækkes hjem mod hovedejendommen og komme til at ligge bedre for samlet drift.

Sådanne bedriftsforbedringer kan gennemføres som bytte, og bortset fra sagsomkostninger kan der således ske en betydelig bedriftsforbedring uden tilførsel af ny kapital.

Jordfordeling kan både give bedre arrondering og skabe grundlag for mere natur.

Bør opprioriteres

Forbedringer af arronderingen – reduktion af lodantal og transportafstand – med samme jordtilliggende skaber betydelige forbedringer for den daglige drift og øger dækningsbidraget på de berørte produktioner. Der er derfor al mulig grund til, at der i de kommende år sker en opprioritering af det klassiske jordfordelingsarbejde.

Mulighed for mere natur

Ved at igangsætte en systematisk indsats for at forbedre arronderingen skabes betingelser for samtidigt at kunne skabe mere natur, hvor der er behov for og vilje til dette. Grøn Vækst indsatsen i de kommende år skal ekstsensivere den landbrugsmæssige arealanvendelse i ådale og forandre forhold omkring vandløb.

Den mest hensigtsmæssige måde at gøre dette på er ved jordfordeling. Ved at anvende forhandlingsbaserede og frivillige aftaler om jordomlægninger kan ejerforholdene justeres, så dem der gerne vil eje naturarealer kan komme til det. Tilsvarende kan jorder hvor vandstanden hæves og ændres til græsning lægges til ejere som ønsker sådanne arealer. Fremfor alt kan heltidslandmænd få anderledes og ofte bedre beliggende jorder til erstatning for den produktionsjord, de skal afstå til et givet projektformål.

Kommunalt ansvar

Udfordringen ser ikke ud til at ligge hos landmænd og lodsejere i landskabet, men ofte hos de offentlige myndigheder, som med baggrund i deres organisering ofte arbejder meget sektororienteret og for lidt i helheds-løsninger, som tager udgangspunkt i at landskabet består af faste ejendomme og udgør produktionsgrundlag for et erhverv. Kommunerne arbejder forståeligt nok stadigvæk med at finde deres administrative praksis i forvaltningen af det åbne land efter kommunalreformen.

Jordfordeling er i dansk landskabsforvaltning kendt som et værktøj, der i samme proces kan samle udviklingsmuligheder for det lokale landbrug og smidigt indpasse natur, skov og grundvandsbeskyttelse. Det sker på en måde, så "enhver får sit" og der med lokale frivillige forhandlinger skabes bæredygtige forbedringer – økonomisk og økologisk.

De første to landbrugsreformer blev udført med ejendomsudformning og jordfordeling som metode. Her midt i den tredje er der igen brug for mere fokuseret indsats med jordfordeling til arronderingsforbedring og samtidig indpasning af miljø og naturinteresser.

Både landmand og kommune har gavn af god arrondering

Landmanden sparer megen kørsel, og kommune og borgere slipper for tung og langsom trafik på vejene, forklarer landmand Lars Pedersen. Han har selv været med i seks omgange jordfordeling.

Af Per Henrik Hansen

Hvis en gruppe landmænd hver især har deres marker spredt over et stort område, vil det give store fordele for både landmænd, kommune og borgere, når kommunen tager initiativ til, at landmændene bytter jord indbyrdes, så de får en bedre arrondering. Det vil sige får samlet deres marker i klumper omkring driftsbygningerne.

Det fastslår landmand Lars Pedersen, som selv har været med til at bytte jord med andre landmænd i seks omgange.

Sammen med sin søn Niels driver Lars Pedersen Klovborg I/S ved Brønderslev – en moderne bedrift med 1100 malkekøer, 900 ungdyr og 1000 hektar jord.

20 tons gylle pr. ko om året

– Tænk på at en ko laver 20 tons gylle om året, og med vand giver det 25 tons, som skal transporteres ud på markerne. Og den anden vej skal der transporteres afgrøder. Det giver enormt meget kørsel, især hvis markerne ligger spredt og langt fra stalde og andre driftsbygninger. Den kørsel er en udgift og tidskrævende for landmanden, men den er også en belastning for kommunens veje og for borgerne. Især hvis man skal gennem en by med gyllevogn, mejetærsker og så videre, forklarer Lars Pedersen.

Han finder det helt oplagt, at en kommune tager initiativ til en frivillig jordfordeling for de lokale landmænd, hvis der er et område, hvor flere har en dårlig arrondering.

Vigtig rolle for kommunen

– Kommunen kan lettere skaffe sig et overblik over de forskellige ejendomme i et område og se de store linjer. Den enkelte landmand er jo mere optaget af sin egen bedrift. Derfor kan kommu-

nen spille en vigtig rolle ved at tage initiativ til, at landmændene mødes og snakker om tingene. Det er landmændene, der selv skal blive enige om det; men især i begyndelsen af processen vil det nok ofte være godt, at kommunen sidder med ved bordet for at få tingene i gang, mener Lars Pedersen.

Selv om Klovborg I/S er blevet stor gennem opkøb af en lang række ejendomme, har selskabet en god arrondering. Ikke mindst på grund af seks omgange jordfordeling.

.....
God arrondering giver mindre transport, til gavn for både landmand og kommune, påpeger landmand Lars Pedersen.

Hvilke landskaber vil vi egentlig have?

Vi kan ikke regulere os ud af udfordringen omkring, hvordan fremtidens landskaber bør se ud. Landmænd og alle andre med interesse for det åbne land bør tage debatten.

Af Kræn Ole Birckjær, landskonsulent, Videncentret for Landbrug, og Bettina Hedeby Madsen, projektkoordinator, Hjørring Kommune

Landskabet ændrer sig, og har gjort det i tusinder af år. Umærkeligt eller så langsomt, at vi nærmest ikke har ænset, hvordan bakker, skove og dyrkede arealer har ændret indhold, form og facon. Zoomer vi ind, kan vi se en stigende hastighed i den måde det åbne land forandres på. Strukturelle ændringer i landbruget, nye former for byudvikling og større tekniske anlæg påvirker alt sammen landskabet.

Ser vi tilbage i tiden, så har landbrugslandet været præget af lige linjer af læhegn og plovfurur. Men også skæve linjer, styret af vandløb og sognegrænser, har givet mere organiske dyrkningsarealer. Markerne har ligget som geometriske flader. Samlet har linjer og flader set på afstand dannet mønstre og det lidt romantiske billede af det historiske landbrugsland.

Store gårdanlæg

Skal landbrugslandet i fremtiden kunne rumme nye store gårdanlæg, fritliggende gyllebeholdere og rækker af energipil, skal vi også turde diskutere, hvad det betyder – ikke bare for landbrugsproduktionen, men også for udviklingen af landskaber. Der er mange interesser og hensyn på spil.

Spørgsmålet er nu, hvordan vi håndterer de forskellige interesser. Indtil nu har vi reguleret med love, planlægning og VVM'er for at håndtere forskellige interesser, men måske er det nu, at vi skal stille os selv spørgsmålet:

Kan nutidens regler give os svaret på fremtidens udfordringer? Eller er det nu, at vi skal stoppe op for at finde frem til, hvordan vi får de landskaber vi ønsker os i fremtiden?

Central rolle

Her har landbruget personificeret i den enkelte landmand centrale roller.

I et tænksomt øjeblik fristes man til at sige, at landskabet er rammen om vores liv. Landskabet har gennem generationer dan-

net ramme både om produktion af vores føde og givet os små pusterum med oplevelser for krop og sjæl. Og det er netop for fortsat at have plads til både produktion og oplevelser, at vi skal forholde os aktivt til, hvordan fremtidens landskaber skal være.

Hvis vi her går tilbage til tanken om landskabet som rammen om vores liv, og i stedet ser på landskabet som rammen om mange forskellige menneskers liv, får vi et nyt billede af, hvilke udfordringer vi står overfor. Udfordringer vi ikke kan regulere os ud af, fordi oplevelser og holdninger til landskabets værdier ikke kan reguleres, men højst diskuteres. Og det er måske netop det, vi skal gøre; altså gå i gang med at diskutere de værdier, som vi oplever, når vi i hverdagen bevæger os i landskaberne.

Ensartet eller variation

I en sådan diskussion begynder det at være interessant, hvilke landskaber vi vil have i fremtiden. Ensartede, måske endda lidt kedelige, men meget produktionsvenlige landskaber eller varierede landskaber, som vi husker på grund af en storslået udsigt, en indbydende slugt eller de åbne vidder og den høje himmel. Eller måske finder vi undervejs landskabstyper, der tilgodeser begge hensyn.

Der findes ikke ét facit, men et godt sted at starte debatten kunne være at tænke over, hvilke oplevelser vi får fra vores landskaber. For kan vi finde frem til, hvilke oplevelser vi gerne vil have af landskaberne i fremtiden, så ved vi også, hvad vi skal værne om og bevare, og hvor vi kan løsne tøjlerne med god samvittighed. Og ved vi, hvad vi gerne vil bevare, kan vi også lettere gå i gang med dialog om, hvor de store bedrifter i fremtiden vil være bedst placerede – både for landmand, landsbybeboer og kunstneren, der lader sig inspirere af landskabets storslåethed.

Se rundt i de landskaber, du dagligt bevæger dig i. Har de ændret sig, og tror du, at de vil ændre sig i årene, der kommer? Hvad er vigtigt at bevare for dig og for din nabo – og for alle, der ikke er landmænd? Tænk tanken videre: Hvordan kan du bevare lige præcis det landskab, du holder særligt af, samtidig med at du fremtidssikrer din drift?

Et landskab er ramme for mange menneskers liv, og der er ikke ét facit for, hvordan det skal se ud.

Naboskabet til kirken har givet udfordringer ved nybyggeri på Vindumovergaard. Men gennem tidlig og nær kontakt til kommunen lykkedes det at forene hensyn til både landbrug, kirke og landskab.

Tidlig kontakt gav god dialog

Allerede da de første streger blev slået til to nye maskin- og lagerhaller på Vindumovergaard Gods, blev kommunen taget med på råd. Derfor gik det nemt med at få byggetilladelse.

Af Per Henrik Hansen

Det store moderne planteavlsbrug Vindumovergaard Gods er meget synligt i landskabet omkring den mere end 800 år gamle Vindum Kirke, 3 km nord for Tange Sø i Midtjylland. Godset er nærmeste nabo til kirken, der næsten ligger som en lidt forskudt fjerde længe til godsets oprindelige trelængede form.

Til trods for det nære naboskab til den fredede kirke, og en placering højt i landskabet, har godsejer Hans de Neergaard to gange oplevet, at det var relativt nemt at få tilladelse til store bygninger af moderne driftsbygninger.

Tidlig kontakt til kommunen

Begge gange sørgede han for at kontakte kommunen allerede i den helt indledende fase af projekteringen. Og begge gange tog han embedsmændene med på råd om, hvordan byggeriet skulle være for ikke at ødelægge nogen landskabelige værdier, samtidig med det opfyldte behovene på en nutidig landbrugsbedrift.

– Første gang drejede det sig om en kyllingefarm, som vi havde planer om omkring årtusindskiftet. Vi tegnede og fik visualiseret to muligheder. Den ene med en placering lige ved gården, den anden et stykke herfra. Sammen med kommunens folk overvejede vi begge muligheder, og vi rettede nogle ting, inden vi skrev selve ansøgningen om byggetilladelse. Den fik vi så igennem uden problemer. Men af andre årsager blev projektet alligevel ikke til noget, fortæller Hans de Neergaard.

Bad om møde inden ansøgning

Bygget blev derimod det næste projekt, som fulgte nogle år

senere. To maskin- og lagerhaller på henholdsvis 1200 og 1400 kvadratmeter.

– Jeg ringede simpelthen til chefen for teknisk forvaltning i den daværende Bjerringbro Kommune og bad om et møde. Inden mødet lavede mine rådgivere og jeg en råskitse, som vi præsenterede ham for. Han kom så tilbage med nogle kommentarer og sagde, at han vi syntes vi skulle gøre sådan og sådan og så søge byggetilladelse. Det gjorde vi, og vi fik byggetilladelse til begge haller, siger Hans de Neergaard.

For at få tilladelse til hallerne var det på grund af fredning omkring kirken nødvendigt, at de højst kom op i 8,5 meters højde, ligesom der også var andre krav.

Desuden er hallerne placeret bag nogle ældre driftsbygninger, længst muligt fra kirken; men alligevel så nær de andre bygninger, at der er tale om en samlet helhed.

Tre hensyn i planlægningen

Foruden oplevelserne fra sin egen bedrift har Hans de Neergaard også erfaringer fra en arbejdsgruppe under Videncentret for Landbrug, som han deltager i i forbindelse med et projekt ved navn Større Landbrugsbyggerier.

Ud fra sine egne oplevelser og diskussionerne i arbejdsgruppen trækker han tre aspekter frem, som helst skal forenes ved alle byggerier af en størrelse, der påvirker landskabet:

– For det første er der landmandens behov for en rationel og tidssvarende driftsform. For det andet er der hensynet til det vilde dyreliv og miljøet. Og for det tredje er der hensynet til befolkningens muligheder for at opleve naturen, siger han.

På det mere overordnede plan mener Hans de Neergaard, at der er behov for mere ensartet tolkning af love og regler fra kommune til kommune, og for at kommunerne laver en mere langsigtet planlægning i det åbne land. Blandt andet ved at udpege egnede lokaliteter til fremtidig husdyrproduktion.

Tilskudsordninger styrer arealdriften

Der er akut behov for oprydning i regel- og tilskudsforvirringen, der lige nu står i vejen for at sikre den nødvendige natur- og landskabspleje.

Af Heidi Buur Holbeck, landskonsulent, Videncentret for Landbrug, Jesper Reinholdt Fredshavn, Danmarks Miljøundersøgelser og Knud Suhr, teamleder, Hjørring Kommune

Tidligere indgik heder, overdrev og enge naturligt som græsningsarealer i landbrugsdriften. I dag har landbrugsproduktionen et andet og mere effektivt udgangspunkt, hvor afgræsning af de lysåbne naturtyper kun sjældent indgår. Uden afgræsning eller pleje gror disse naturtyper til.

I dag er over halvdelen af alle § 3 arealer i Danmark da også uden pleje, eller de plejes mangelfuldt. Lige nu er fokus for den danske naturforvaltning i høj grad rettet mod Natura 2000 områderne. Her er der et politisk mål om, at der skal sikres pleje af værdifulde naturarealer via afgræsning af 110.000 ha. Samtidig er der i Grøn Vækst et mål om pleje af 40.000 ha § 3 beskyttet natur uden for Natura 2000 områderne. Målet skal nås via indgåelse af frivillige aftaler. Men spørgsmålet er, om de ordninger, der findes i dag, er gode nok til at nå målene.

Besværlige arealer

De naturarealer, der har det største behov for afgræsning, vil ofte også være de mest besværlige at få afgræsset. Arealerne er ofte små og ligger spredt i landskabet, de er fugtige eller ligger måske på stejle skrånninger. Samtidig vil der på de fleste af disse arealer være forbud mod at omlægge, gøde, sprøjte og tilskudsfodre dyrene. Derfor skal det i langt de fleste tilfælde være kødkvæg, får, geder og heste, der skal afgræsse disse arealer.

I dag er gennemsnitsstørrelsen for kødkvægsbesætninger på ca. 12 ammekøer. Skal naturpleje være en rentabel driftsgren, skal der være stordriftsfordele. Der er derfor behov for at se mere helhedsorienteret på, hvordan naturplejen kan gøres attraktiv for landmændene.

Svært at gennemskue

Det er noget af en jungle som landmand at gennemskue, hvilke arealer der kan opnå enkeltbetalingstilskud og miljøtilskud – og

herefter hvilken slags miljøtilskud, der kan søges til hvert enkelt areal. Det afhænger nemlig både af, hvilke udpegninger der er for arealet, samt af hvordan arealets plantesammensætning er. Hvor der er tale om arealer med de "rigtige" planter, kan arealerne opnå "Enkeltbetaling" på ca. 2.200 kr. pr. ha. Kan der derimod kun søges tilskud via miljøordningen "Pleje af græs- og naturarealer", kan man få 1.400 kr. pr. ha til arealer med en forpligtelse til afgræsning. Det skyldes, at Enkeltbetalingsordningen kun er rettet mod produktionsarealer og ikke er beregnet til natur. På de arealer, hvor tilskuddene kan kombineres, begynder der at være en mere fornuftig økonomi.

Ikke gode nok tilskudsordninger

Som tilskudsordningerne er skruet sammen i dag, får man altså det højeste tilskud til de intensive græsarealer, der opfylder plantedækkebestemmelserne, og det laveste tilskud på de mest ekstensive, men ofte mest værdifulde arealer.

Samtidig er kontrollen af plantedækket skærpet inden for de sidste år. Det skyldes i høj grad skærpede krav fra EU, og konsekvenserne af at få underkendt arealer er meget store.

Tilskudsordningerne i deres nuværende form er ikke gode nok til at sikre hverken mål om biodiversitet eller optimal pleje i Natura 2000 områderne. Ordningerne bør i stedet målrettes den naturindsats, der underliggende angives at være hensigten med ordningerne, og tilskudssatsen bør have en størrelse, så indsatsen bliver attraktiv. Tilskudssatserne bør tilpasses til de faktiske omkostninger hurtigst muligt. Samtidig bør de regelsæt, der går imod naturplejehensyn, ændres, så naturplejen kan blive en rationel og attraktiv driftsgren. Derudover er der behov for nytænkning i forhold til afsætning- og produktionsmuligheder. Det vil være oplagt, at sætte fokus på efteruddannelse i naturpleje for landmænd. Det kunne give de landmænd, der har interesse for naturpleje, et spændende fagligt løft, hvor de kan få en større viden om værdien af den pleje, dyrene udfører.

I første omgang er der akut behov for, at der bliver ryddet op i regel- og tilskudsforvirringen, der lige nu står i vejen for at sikre den nødvendige natur- og landskabspleje. Og det skal være inden, de sidste entusiastiske landmænd opgiver driften på de naturarealer, som samfundet netop efterspørger pleje på.

Hvis naturpleje skal blive en rationel og attraktiv driftsgren, skal regler og tilskudsordninger ændres.

Mest naturpleje når kommunen befrier landmanden for papirarbejdet

Hvis kommunerne vil have afgræsset følsomme naturarealer, skal de lade landmændene gøre det, de er bedst til: At passe deres dyr. Til gengæld skal kommunen tage sig af bøvlet med at søge arealtilskud hjem, mener Eja Lund, konsulent med speciale i naturpleje.

Af Per Henrik Hansen

På mange værdifulde naturarealer er der brug for kommunen i en aktiv rolle, for at arealerne kan blive plejet af græssende dyr, påpeger Eja Lund.

Hun er natur- og naturplejekonsulent i LandboMidtØst (LMO) og rådgiver landmænd i Midt- og Østjylland om naturprojekter.

Forklaringen er, at arealer med stor biodiversitet og sjældne planter ofte er de mindst egnede til indhegning og afgræsning, set fra landmandens synspunkt.

Dels kan dyrene som regel ikke finde ret mange foderenheder per hektar disse steder, og dels kan arealerne være besværlige i forhold til indhegning og transport. Og ikke mindst: Som beskrevet i artiklen "Tilskudsordninger styrer arealdriften" er tilskuddene størst til intensive græsarealer og mindst til mere naturprægede arealer.

Kommunen som koordinator

– Så jo større naturværdier, jo mindre er den landbrugsmæssige interesse for området, og jo vigtigere er det med et kommunalt initiativ til at få arealerne plejet, siger Eja Lund.

Hun peger også på, at kommunerne kan spille en vigtig rolle som koordinator, når sammenhængende naturarealer er delt op mellem mange forskellige lodsejere. Hvilket ofte er tilfældet i ådale.

Ganske vist kan lodsejerne hver især søge tilskud til den nødvendige hegning – eller i praksis få en konsulent til det. Men det er en stor og kostbar mundfuld for den enkelte lodsejer. Hvorimod der kommer stordriftsfordele ind i det, hvis kommunen går ind som hjælper.

– Kommunen kan samle arealerne, tilbyde ejerne at lave ansøgninger om hegning, tilbyde dem rådgivning om arealtilskud og eventuelt også hjælpe med at søge det, mener Eja Lund.

Kræver ressourcer

Hendes råd til kommuner, som vil have mere naturpleje, er, at de skal sørge for at landmændene kun skal gøre det, de er bedst til, nemlig at passe deres dyr; mens kommunen tager sig af alt papirarbejdet.

– Men det kræver, at kommunen vil bruge nogle ressourcer på det, personalemæssigt og måske også økonomisk, siger hun. Som et konkret eksempel peger hun på nogle store engarealer ned til Gudenåen, vest for Randers. Ifølge en lokal husdyrholder har Randers Kommune her gjort noget nær det ideelle for at få de åbne arealer afgræsset, så de ikke springer i krat.

– Efter hvad jeg har fået at vide, hjælper Randers Kommune ejerne med at søge tilskud hjem fra NaturErhvervsstyrelsen, og kommunen sørger for indhegning, vand til dyrene og alt andet. Det eneste, landmanden skal gøre, er at komme med de dyr, som skal afgræsse arealet, fortæller Eja Lund.

Eja Lund: – Jo større naturværdierne er på et areal, jo større er behovet for en aktiv indsats fra kommunen for naturpleje.

Medbestemmelse er ikke baseret på hektar – men hoveder ... og landmændene bliver færre og færre

Hvem bestemmer over dit landbrug og dit lokalområde? Er det dig – er det naboerne – er det de kommunale politikere eller embedsmænd – eller er det hægtet op på direktiver udstedt fra centralt hold?

Af Jørgen Korning, landdistriktschef, Videncentret for Landbrug og Kirsten Birke Lund, landdistriktskonsulent, LandboNord

Der er ingen tvivl om, at selvom der er blevet færre landmænd, så er betydningen af landbrugets indflydelse på vores omgivelser og hverdag ikke blevet mindre. Det specielle ved landbrugserhvervet er, at produktionen foregår midt i det vi alle sammen betragter som "vores", nemlig "vores" landskab, "vores" luft, "vores" vandløb, "vores" udsigt!

Landmanden kan dog søge indflydelse på den lokale udvikling gennem lokalt engagement og samarbejde. Et godt samarbejde mellem landmanden og naboer, øvrige beboere og kommunens forskellige afdelinger vil være optimalt for at sikre den bedst mulige udvikling for både landmanden og lokalområdet.

Lokalt demokrati under forandring

Det lokale demokrati har ændret sig de sidste 100 år – og måske mest de sidste 50 eller 20 år.

I begyndelsen af 1900-tallet var samfundet i et og alt knyttet op på landbruget. I forhold til det lokale demokrati betød det også, at det overvejende var landbruget, der var repræsenteret i sognerådet. Sognerådsmedlemmerne sad derfor inde med den nødvendige viden om landbruget, som kunne sikre, at de landbrugsrelaterede forhold var medregnet i de beslutninger, der blev truffet. Først noget senere blev det almindeligt, at sognerådene ansatte embedsmænd til at tage sig af de administrative opgaver.

Før kommunalreformen i 1970 var der ca. 1300 landkommuner, og den typiske størrelse var på mindre end 3.000 indbyggere. Det demokratiske styre var derfor meget tæt på det enkelte landbrug. Omkring 1950-60 var der stadig mere end 200.000 landmænd, og landbruget var stadig klart landets største arbejdsplads, men der var nu også kommet andre erhverv i landdistrikterne.

Efter den seneste kommunalreform i 2007 ændredes antallet af kommuner til 98 med en typisk størrelse på 40.000 – 100.000 indbyggere. I den mellemliggende tid var antallet af landmænd på landsbasis gået væsentlig ned, og repræsentationen i kommunalbestyrelsen var reduceret tilsvarende. Antallet af fuldtidsbrug forventes at være under 10.000 inden 2015, så det ser ikke ud til, at vi ad den vej kan forvente at vende tilbage til de gode gamle dages indflydelse.

Få repræsentanter

Hvis nu det demokratiske styre i dag sad inde med den samme viden om landbruget som i sognerådernes tid, så kunne man jo på basis af denne viden træffe beslutninger, der kunne tage de relevante hensyn og finde de optimale løsninger for alle parter. Men sådan er det jo ikke. For det første er der i dag kun marginal repræsentation af landmænd i kommunalbestyrelserne, og samtidig har antallet af ansatte i kommunerne for længst oversteget antallet af folkevalgte, og disse ansatte kan ikke forventes at kende landbrugserhvervets forhold. De kan ikke forventes at kunne overskue muligheder og barrierer for et erhverv, der er så ulig deres egen dagligdag.

Den viden, der i sognerådernes tid helt automatisk var en del af beslutningsgrundlaget, er ikke til stede i det kommunale system i dag. Løsningen er bestemt ikke at ønske sig tilbage til sognerådene.

Men noget skal gøres! For selvom det er landmændene, der ejer og driver jorden, så stilles de hele tiden overfor flere og nye krav til produktionen, fordi den, som tidligere nævnt, foregår på det, vi betragter som "vores alle sammens ejendom".

Dels er landmændene nødt til at indse, at de simpelthen ikke er "mange nok" til på egen hånd at sikre indflydelse. Derfor må landmændene arbejde på at få de øvrige repræsentanter og det øvrige samfund til at se landbrugets værdi – se at landbrugets samfundsmæssige betydning, både lokalt og nationalt overstiger ulemperne.

Aktive landmænd

Dels må landmændene søge en bedre dialog med både embedsmænd og politikere, for på den måde at få fokus på de muligheder, der ligger i, at landmændene fortsat sikrer f.eks. at "vores" danske landskab ser ud, som "vi kender det". Få dem til at se de muligheder, der ligger i at erhvervet fortsat kan være med til at sikre både arbejdspladser og indtjening til landet, og herunder især til landdistrikterne. Landmændene må selv være aktive – de må selv være med til at bibringe det demokratiske styre den viden, der skal sikre at de bæredygtige beslutninger kan træffes. Så lad os få dialogen – lad os prøve at forstå, hvad vi betyder for hinanden – lad os tale sammen!

Landmændene skal ikke forvente, at nogen taler for dem.

Landbruget skal drive lokal lobbyvirksomhed

Det gælder om at have fingeren på pulsen i forhold til kommunen og søge at få indflydelse tidligt i beslutningsprocessen, mener landmand og byrådsmedlem Frode Thule Jensen.

Af Per Henrik Hansen

Som landmand mærker Frode Thule Jensen selv kløften i forståelse mellem landbruget og den større og større del af befolkningen, der aldrig har været inde i en stald eller deltaget i høstarbejde.

– Man kan for eksempel se, at forståelsen for landbruget er blevet mindre, når folk ikke vil acceptere, at vi kører med store maskiner på vejene. Der er ikke længere den samme forståelse for, at kørsel med gylle og maskiner er en naturlig del af dansk landbrug, mener han.

Også som kommunalbestyrelsesmedlem for Venstre i Frederikshavn Kommune kan han iagttage landbrugets vigende indflydelse.

– Især efter kommunalreformen i 2007 er der i hele Danmark blevet valgt færre landmænd ind i landets kommunalbestyrelser.

– Og i og med at vi er blevet færre og færre i erhvervet, er der heller ikke længere automatisk en landmand med i enhver bestyrelse, det være sig for skole, idrætsforening, bank eller andet. Så

der er ikke pr. automatik nogen, der kender til de faktiske forhold på landet, siger Frode Thule.

Lokalt lobbyarbejde

Hans bud på en løsning er, at landbruget søger dialog gennem lokalt lobbyarbejde, efter samme principper som erhvervet – og alle andre erhverv – i forvejen anvender nationalt og på EU-plan. Det vil sige holde et vågent øje med hvad der sker i kommunens administration, byråd og politiske udvalg, og søge at gøre sin indflydelse gældende meget tidligt i beslutningsprocessen, mens alle muligheder endnu er åbne.

Som han i 2009 sagde i et oplæg til landboforeningen LandboNord, hvor han i mange år har været organisatorisk aktiv:

– Timing er altafgørende... Det er afgørende, at LandboNord kommer frem med vores synspunkter under sagsbehandlingen i de kommunale udvalg... Når noget sendes til høring er løbet kørt!

Forslag om ambassadører

I samme forbindelse skrev Frode Thule et forslag til, hvordan det lokale lobbyarbejde kunne organiseres. Forslaget gik ud på, at landboforeningen skulle have et antal spejdere, som holdt øje med, hvad der foregik i kommunerne i LandboNords område, også før tingene kom ind i en formel beslutningsproces. Ud fra spejdernes informationer skulle et antal ambassadører for landboforeningen tage kontakt til embedsmænd og politikere for at forklare landbrugets interesser i de enkelte sager.

LandboNord valgte dog at arbejde på en anden måde i forhold til kommunerne.

Uanset formen er Frode Thule ikke i tvivl om, at landbruget er nødt til at tage nye metoder i brug for at få indflydelse, også lokalt.

– Ellers bliver kampen for retten til at være her sværere og sværere. Det vil den enkelte landmand kunne mærke, når han for eksempel skal have behandlet en miljøansøgning, når en bybo anmelder, at et dyr går ude i regnvej, eller når folk kigger skævt til dig, fordi du er ude med marksprøjtningen, mener han.

.....
At få sine synspunkter tidligt frem er afgørende for at blive hørt, mener Frode Thule Jensen, landmand og byrådspolitiker.

Den enkelte landmand skal selv gribe mulighederne for at få indflydelse på planlægningen i det åbne land.

Er landbruget enten industri eller klappedyr?

Landbruget skal ind og vise det utal af muligheder, der er for at skabe et godt samspil mellem store og små landbrug og resten af samfundet. Og det er lige nu, at toget kører.

Af Trine Eide, planchef, Videncentret for Landbrug og Hans Gæmelke, formand for Djursland Landboforening

Landets kommuner skal i den kommende tid for alvor i gang med deres planlægning af det åbne land. Det betyder, blandt meget andet, udpegning af Særligt Værdifulde Landbrugsområder og steder til lokalisering af bygninger til store husdyrbrug. De udpegninger vil få stor betydning for landbrugets fremtidige udviklingsmuligheder.

Der er en tendens til, at debatten om hvilken type landbrug, der skal planlægges for, primært fokuserer på enten de store industrielle landbrug eller de små bynære deltidslanbrug. Denne opdeling vil med stor sandsynlighed slå igennem, når kommunerne skal planlægge. Og det kan få rigtig kedelige konsekvenser for landbrugserhvervet og mangfoldigheden på landet.

Fremtidige muligheder

Der er alene tale om en positiv udpegning af værdifulde områder, men en udpegning vil under alle omstændigheder synliggøre, at der er forskellige muligheder, afhængigt af hvor man er. Forskellen har altid været der, men der kommer nu via planlægning og lovgivning til at foregå en prioritering af anvendelsesmuligheder og begrænsninger i det åbne land. Men på hvilken baggrund skal planlægningen så foregå, og hvordan skal disse områder udpeges? Man kan med rette spørge: Særligt værdifulde i forhold til hvad?

Som eksempel kan nævnes produktionstypen, der er en af de faktorer, der har betydning for hvilke områder, der vil opfattes som værende særligt velegnede. Er det de samme for kvægproduktion som for svineproduktion?

Det er blandt andet her, at et unuanceret billede af hvad det vil sige at have landbrugsproduktion kan få konsekvenser. Ikke alene for den kommunale planlægning, men i høj grad også for den enkelte landmands perspektiver på fremtidige muligheder.

Man kan forestille sig mange områder, som man ikke på forhånd har set potentialet i. Her vil en udpegning, der funktionelt fastlåser et område, derfor betyde, at vi mister nogle oplagte muligheder for synergi og samspil. Og begge parter, kommune og landmand, glemmer at revurdere et områdes muligheder, fordi det jo allerede er sat i bås. Selvsagt en dårlig situation for begge.

Proaktiv planlægning

Her er det vigtigt med de faglige indspil fra landmænd og deres tilidsfolk og organisationer. Hvilke faktorer betyder noget? Hvad er det vi kan se af muligheder og hvor? Det handler om, at erhvervet har et ansvar for at synliggøre det utal af muligheder, der er for at skabe gode samspil mellem store og små landbrugsproduktioner og samfund. Vi skal have alle mulighederne på dagsordenen, så vi sikrer, at det ikke bliver en inddeling af områder, der på forhånd er kategoriseret og vurderet – landbrug er forskellige og skal derfor behandles forskelligt.

Kommunerne er generelt meget åbne for dialog og et samspil med landbruget. Det er derfor med at gribe mulighederne for en proaktiv planlægning. Den enkelte landmand skal spille sig selv på banen. Et større samspil om muligheder og udfordringer kan sikre værdifuld indflydelse på de fremtidige udviklingsmuligheder. Og det er lige nu, at man skal agere, for om lidt er det for sent.

Ejeren af Vrejlev Kloster, Troels A. Holst, efterlyser større lokalkendskab hos de kommunale planlæggere.

Savner sparring med kommunen

De kommunale planlæggere kommer for lidt ud i landskabet, og de er derfor ikke fagligt forberedte til at gå ind i en dialog med landmænd, der går med byggeplaner. Det mener Troels A. Holst, som ejer en stor bedrift med malkekvæg.

Af Per Henrik Hansen

Hvis kommunerne virkelig vil planlægge for det åbne land, så skal de kommunale planlæggere sørge for at komme meget mere ud af deres kontorer; ud og få et nært lokalkendskab til de områder, de planlægger for. Kun dermed vil de blive bedre i stand til at gå ind i en dialog og give sparring til landmænd, som går med planer for udvikling af bedriften.

Det mener proprietær Troels A. Holst, som driver herregården Vrejlev Kloster i Hjørring Kommune – en bedrift med cirka 400 malkekøer og 435 hektar jord.

Mangler lokalkendskab

– De kommunale medarbejdere har for lidt lokalkendskab, for de kommer næsten aldrig ud i marken, og så er det ikke til at bruge dem som sparringspartner, siger han.

For et par år siden var Troels A. Holst med til et seminar om planlægning i landområderne, som Hjørring Kommune havde indbudt til.

– Ved den lejlighed sad man sammen med nogle medarbejdere, som aldrig havde været ude i de områder, vi talte om, fortæller han.

I de tidligere amter, som kommunerne har arvet planlægningen i det åbne land fra, mærkede Troels A. Holst heller ikke nogen stor evne til dialog med landbruget.

Ingen dialog om ny lade

I hvert fald oplevede han ingen konstruktive indspil fra Nordjyllands Amt, da han i årene omkring årtusindskiftet besluttede at fjerne en gammel udtjent lade og erstatte den med en ny.

Sammen med en lokal bygningsingeniør måtte han selv finde ud af, hvordan nybyggeriet skulle se ud for at passe ind i de historiske omgivelser.

En opgave som han og rådgiveren til gengæld løste så godt, at Vrejlev Kloster i 2005 fik Agro Arkitektur Prisen for god arkitektur i dansk landbrugsbyggeri.

På seminaret i Hjørring hørte Troels A. Holst de kommunale planlæggere beklage manglen på planlægning i det åbne land.

Plads til selvstændighed

– De syntes, at det er tilfældigt, hvad der sker i landområderne. I et industriområde kan de meget bedre styre, hvordan tingene ser ud. Men på landet er det mere individuelle behov, der styrer, refererer han.

Selv kan han godt forstå ønsket om mere planlægning i landdistrikterne.

– Men jeg vil også håbe, at bønderne kan bevare deres selvstændighed og ikke bare skal indordne sig under nogle planer, som er lavet på rådhuset. Landmændene skal selvfølgelig skele til, at det bliver pænt, når man bygger, og man skal sørge for at alliere sig med folk med forstand på det. Men kommunen skal også tage hensyn til landmændenes individuelle behov, mener han.

Optimeret indsats for landbrug og miljø

Lokalt kan to tilsyneladende ensartede bedrifter i samme fjordopland bidrage med vidt forskellige mængder kvælstof til fjorden. Kunne man forestille sig, at landmanden kunne få frihed til at tilpasse sig kravene på en langt mere individuel måde?

Af Jørgen Windolf, Aarhus Universitet og Irene Wiborg, Videncentret for Landbrug

Det er godt 25 år siden, at de døde hummere indtog de danske medier. De blev et symbol på den dårlige miljøtilstand i vandmiljøet. Der kom fokus på landbrugets forurening af vandmiljøet med kvælstof. Tre vandmiljøplaner blev vedtaget, og store gyllebeholdere dukkede op som synlige tegn på indsatsen. Der blev ansat mange miljøfolk, der skulle sikre, at reglerne blev overholdt. Senest er Vandrammedirektivet kommet til. Fokus er fortsat på kvælstof og på at reducere udledningerne fra landbruget.

Med denne artikel illustreres kvælstoffets vej fra jord til fjord, hvordan lokale forhold spiller ind, og hvorfor lokal variation også bør betyde lokal forvaltning.

Hvordan er det gået – nationale tal

Der blev i 1989 igangsat et omfattende nationalt overvågningsprogram af den danske miljøtilstand. Siden er der indsamlet tusindvis af vandprøver og andre miljødata

Resultaterne er slående. I 1990-93 blev kvælstofoverskuddet for dansk landbrug opgjort til ca. 450.000-510.000 tons kvælstof. I dag (2006-2009) vurderes overskuddet at være reduceret til omkring 280.000-295.000 tons kvælstof (Figur 1).

Reduktionen er i høj grad sket ved bedre udnyttelse af husdyrgødningen og et deraf følgende fald i forbruget af handelsgødning. Reduktionen har betydet, at udvaskningen af nitrat fra rodzonen er

reduceret markant. Fra et niveau omkring 250.000-280.000 tons i starten af 1990'erne til omkring 160.000-165.000 tons.

Meget omsættes

En betydelig del af det kvælstof, der udvaskes fra markerne, omsættes, inden det når frem til fjordene. I gennemsnit på landsplan reduceres det udvaskede kvælstof med 64-68 procent, inden det når frem til fjordene.

Kvælstoftilførslen til kystområderne fra de dyrkede og udyrkede arealer blev i 2006-09 opgjort til at være 52.000-58.000 tons årligt. I 1990-93 var den tilsvarende tilførsel på 82.000-98.000 tons kvælstof.

Samlet er kvælstoftilførslerne til havet fra land reduceret med lige knap 50% siden 1990.

Lokal variation og forvaltning?

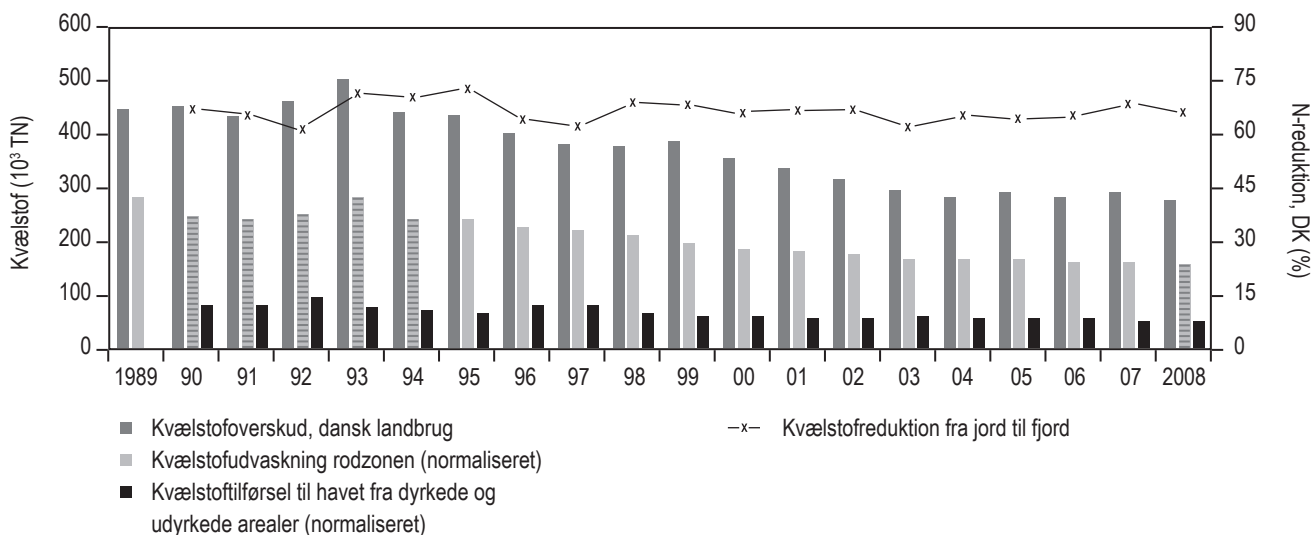
En ting er de nationale tal. Lokalt kan to tilsyneladende ensartede bedrifter i samme fjordopland bidrage med vidt forskellige mængder af kvælstof til fjorden afhængig af det konkrete brugs dyrkningspraksis, jordtype og reduktionen af kvælstof fra rodzone til f.eks. fjord.

Kvælstofudledningen til fjorden fra de enkelte marker og bedrifter er afhængig af den mængde kvælstof der udvaskes fra rodzonen samt – ikke mindst – af den store forskel, der kan være i reduktionen af det udvaskede kvælstof, en reduktion som sker under vandets vej fra "jord til fjord".

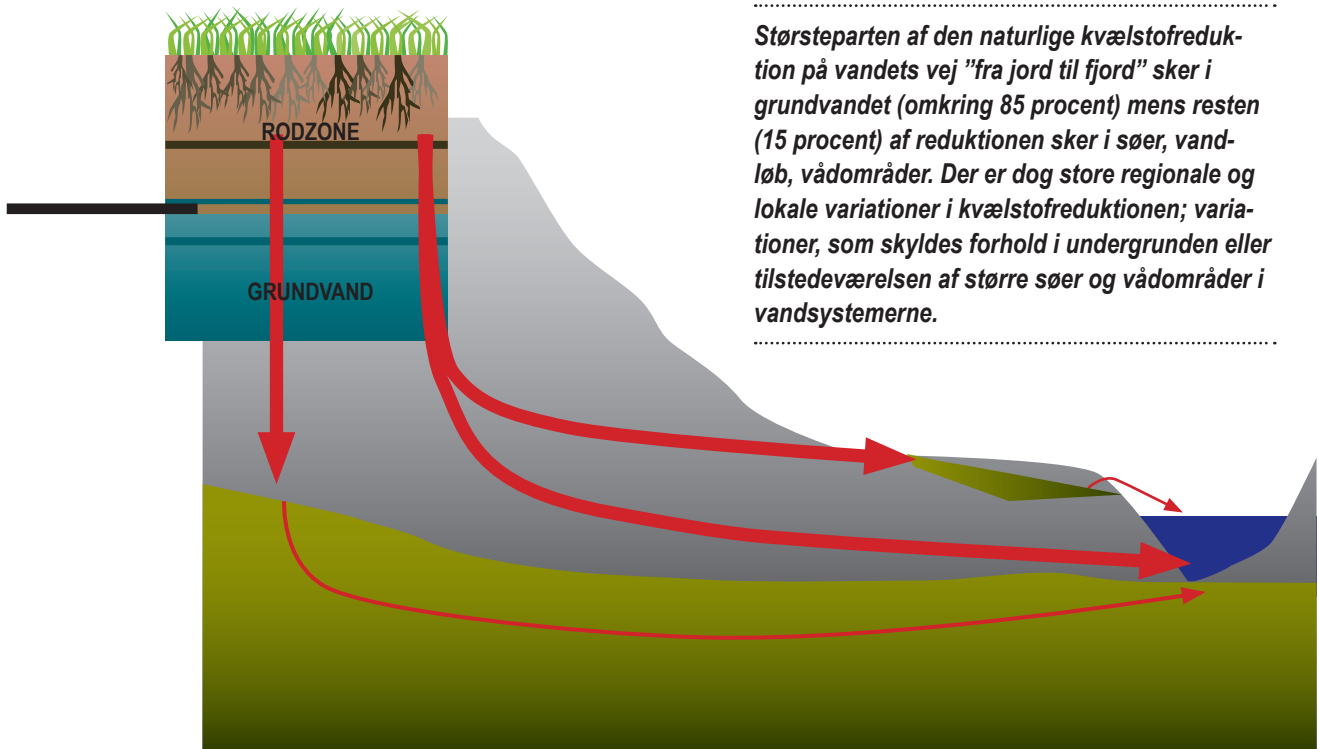
Der vil lokalt og regionalt være stor forskel på hvor meget nitrat, der omsættes i grundvandet. Og i overfladevand vil der kunne være endog endnu større variation.

Eksempel fra Gudenåens opland: Kvælstof, der udledes fra et landbrug ovenfor 'øverste, første sø' langs Gudenåen, vil stort set ikke nå frem til Randers Fjord, fordi nitraten i de mange søer (og vandløb) omdannes til frit kvælstof. Frit kvælstof (N₂) afgasser til

FIGUR 1

FIGUR 2: KVÆLSTOFFETS VEJ FRA JORD TIL FJORD

luften og har ikke nogen miljøskadelig effekt. Modsat er det for et landbrug nedstrøms Tange sø.

Store forskelle

Selv helt lokalt kan der være store forskelle, og de landbrug, der ligger nedstrøms Tange sø, vil også bidrage med forskellige mængder kvælstof til fjorden afhængigt af kvælstoffets vej fra rodzonen til fjorden. Løber kvælstoffet rimeligt direkte fra eks. dræn til fjorden, eller når det at blive reduceret på dets vej, f.eks. ved at en stor del af vandet og dermed kvælstoffet bliver reduceret i grundvandet i de dybere jordlag.

Ved regulering af landbrugets kvælstofudledning kunne det fagligt set være ønskeligt, at der forvaltes ud fra den konkrete bedrifts miljøbelastning og den sårbarhed/robusthed, vandmiljøet har lokalt.

Undgå fejlregulering

Gevinsten for landbruget ved en sådan specifik regulering vil være, at vi undgår fejlregulering, således at forstå, at der ikke stilles krav til reduktion af kvælstof på arealer, hvor det kan påvises, at reguleringen ikke har nogen betydende miljøeffekt. Ulempen er, at landmænd og landbrug stilles forskelligt afhængigt af, hvor de "tilfældigvis" har deres jordtilliggende.

Ovenstående tilgang anvendes i nogen grad allerede i dag ved behandlingen af tilladelser til udvidelser af husdyrbrug, hvor tilladelsen og dens krav relateres til sårbarheden af den fjord, som bedriftens marker afvander til, samt til hvor stor en del af kvælstoffet, der bliver reduceret fra udbringningsarealerne.

I dag sker dette imidlertid ud fra et overordnet og regionalt tilvejebragt kortgrundlag. Det vil være ønskeligt, at der tilvejebringes et væsentligt mere detaljeret kortgrundlag. Hermed vil det være muligt at stille kravene langt mere præcist, hvorved fejlreguleringer til skade for erhvervet og uden tilstrækkelig gevinst for vandmiljøet kan

minimeres. Indsatsen bør i stedet fokuseres på arealer, hvor 'miljøgevinsten' er størst.

Omkostningseffektive virkemidler

Bedre viden om hvor kvælstoffet kommer fra, er derfor helt nødvendig for at kunne gennemføre en differentieret forvaltning. En forvaltning som måske kunne have et helt anderledes princip end i dag.

For eksempel kunne man betragte det enkelte landbrug som en virksomhed på linje med alle andre virksomheder, der i forskelligt omfang påvirker omgivelserne? I så fald kunne der gives en udledningstilladelse, der afpasses til det vandområde, der udledes til?

Med vandplanerne er der i dag lagt op til et meget begrænset råderum for den enkelte landbrugsvirksomheds muligheder for at tilpasse sig miljøkravene. Kunne man forestille sig, at landmanden kunne få frihed til at tilpasse sig til kravene på en langt mere individuel måde?

Bedre vidensgrundlag

Myndighederne blander sig generelt ikke i, hvorledes driften af f.eks. de enkelte renseanlæg i byerne skal foregå. Man giver en udledningstilladelse med krav om egenkontrol og dokumentation af, at vilkårene overholdes, samt en ekstern kontrol.

Som fagfolk vil vi opfordre til, at myndighederne sikrer, at der tilvejebringes et bedre vidensgrundlag. Så kan man undgå fejlregulering, og man kan fokusere indsatsen på arealer, hvor miljøgevinsten er størst. Vi vil ligeledes opfordre til, at man giver rum til at eksperimenterer med en anderledes lokal forvaltning, hvor der bliver plads til, at den enkelte landmand i samarbejde med kolleger i et konkret opland til et vandområde og den/de lokale forvaltningsmyndigheder får mulighed for at tilpasse landbrugsvirksomheden til kravene i vand- og naturplanerne på den mest omkostningseffektive måde.

Landboformand: **Hellere rensning end mindre kvælstof til afgrøderne**

Landboforeningen Odder-Skanderborg har gode erfaringer med at være med til at udvikle metoder til at mindske lokal udvaskning af kvælstof til vandmiljøet.

Af Per Henrik Hansen

I stedet for at landbruget tvinges til over en kam at skære ned på tildeling af kvælstofholdig gødning til afgrøderne, er det meget bedre, at erhvervet selv spiller aktivt med i udvikling af metoder til at mindske udvaskning af kvælstof i sårbare områder.

Den holdning har Jens Gammelgaard, formand for Landboforeningen Odder-Skanderborg. Og ud fra den holdning sagde hans forening ja, da den i 2006 blev spurgt, om den ville medvirke til at etablere et pilotprojekt med et såkaldt minivådområde ved Norsminde Fjord.

Pilotprojektet var et led i AGWAPLAN; et fælles forsknings- og udviklingsprojekt for en række landbrugsorganisationer, forskningsinstitutioner og myndigheder.

Sårbar fjord

Norsminde Fjord, som modtager dræn- og overfladevand fra jorder tilhørende en del af Lbf. Odder-Skanderborgs medlemmer, er meget lavvandet og følsom overfor belastning med kvælstof. Den var derfor et oplagt sted for afprøvning af nye ideer.

Landboforeningen formidlede kontakt til dens medlemmer i området og gik i det hele taget aktivt ind i projektet, og snart blev et af Danmarks første såkaldte minivådområder anlagt ved Norsminde Fjord.

Det fungerer ved, at et drænsystem leder overskydende vand fra landbrugsarealer ind i en række bassiner, hvor der sker en biologisk omdannelse af kvælstoffet, så en stor del af det forsvinder op i atmosfæren.

Kører fantastisk

– Det kører helt fantastisk nu. Der kommer kun halvt så meget kvælstof ud af minivådområdet, som der kommer ind i det. Og mængden af fosfor bliver reduceret med 80 procent, fortæller Jens Gammelgaard.

Kvælstoffiltre på drænrør er et andet forsøg, som landboforeningen er med i, og som Jens Gammelgaard forventer sig meget af.

– Når vi som erhverv går ind i den slags, forventer jeg, at vi får en goodwill ud af det. Det er jo visionært, hvis vi kan bruge sådanne metoder til at fjerne de 10.000 tons kvælstof, der bliver talt om i forbindelse med vandplanerne, siger Jens Gammelgaard, og tilføjer:

– Så kan vi holde produktionen og erhvervet intakt. Det kan vi ikke, hvis vi i stedet skal reducere tildelingen af kvælstof til afgrøderne.

.....
*Et minivådområde som dette ved Ondrup Mose kan halvere
mængden af kvælstof, der udledes med drænvand.*
.....

53 deltagere diskuterede landbrug og planlægning på en bustur rundt i Jammerbugt Kommune i juni 2011.

DIAPLAN – et program for mere dialog i planlægning

Bedre dialog mellem kommunerne og landbruget er et af målene med forskningsprogrammet DIAPLAN – Dialogbaserede planprojekter i kulturlandskabet, som Videncentret for Landbrug deltager i sammen med en række andre parter. Jammerbugt Kommune er et eksempel på en kommune, der arbejder systematisk med at fremme dialogen.

Af Per Henrik Hansen

Det er vigtigt, at muligheder og udfordringer for såvel landbruget som den kommunale planlægning bliver gjort synlige for begge parter. Landmænd og planlæggere skal tale sammen allerede inden, de første streger bliver tegnet i nye planer.

Med disse ord forklarer planchef Trine Eide, Videncentret for Landbrug, baggrunden for at Videncentret sammen med ni andre parter deltager i forsknings- og udviklingsprogrammet DIAPLAN – Dialogbaserede planprojekter i kulturlandskabet. Programmets overordnede mål er at udvikle værktøjer og modeller for planlægning, udvikling og forvaltning af det åbne land.

Under programmet kører fire projekter, fordelt i lige så mange kommuner: Skive, Morsø, Jammerbugt og Odsherred.

På tværs af projekterne arbejder DIAPLAN med fem temaer, hvoraf det ene er 'Landbrugets fremtid i samspil med landskab og lokalsamfund'.

Jammerbugt langt fremme

Ifølge Trine Eide er Jammerbugt et godt eksempel på en kommune, der er langt fremme med at føre en konstruktiv dialog med landbruget.

Blandt andet indbød Jammerbugt Kommune i maj 2011 repræsentanter for landbruget og andre med interesse i det åbne land til en daglang workshop med overskriften Fælles Sprog.

Workshoppen var et led i et flerårigt projekt med overskriften "Jordbrugets fremtid i Jammerbugt Kommune"

– Det drejer sig i første omgang om at finde et fælles sprog. Vi

skal blive enige om, hvad vi taler om, når vi taler om jordbrugets fremtid, forklarer Gitte Clausen, plan- og miljøchef i Jammerbugt Kommune.

Bustur rundt i kommunen

Næste trin i processen var en bustur en måned efter workshoppen. I alt 53 deltagere fra landbrugs- og miljøorganisationer, kommunalbestyrelse, administration med mere blev det meste af en dag kørt rundt til landbrugs- og naturområder i kommunen. Undervejs hørte de på oplæg om og diskuterede planlægning i det åbne land.

Efterfølgende er kommunen gået i gang med en detaljeret undersøgelse af to afgrænsede geografiske projektområder.

– Vi vil lave en præcis beskrivelse af de to områder – landskabet, vandløbskvaliteten, geologien, kulturhistorie og så videre. Ud fra disse beskrivelser vil vi udvikle rammerne for jordbrug i området. Vi vil beskrive nogle retningslinjer, som passer præcis på det enkelte område, og lade dem afløse de generelle retningslinjer i kommuneplanen, fortæller Gitte Clausen.

Hvis projektet lykkes i de to områder, er det meningen at samme procedure skal gennemføres i resten af kommunen.

Deltagere i DIAPLAN

- Skov & Landskab LIFE, KU
- Realdania
- Friluftsrådet
- Region Sjælland
- Syddansk Universitet
- Videncentret for Landbrug
- Skive Kommune
- Morsø Kommune
- Jammerbugt Kommune
- Odsherred Kommune

Læs mere om DIAPLAN på www.diaplan.dk.

INDHOLD:

Forord	3
Kommunerne og det åbne land	4-5
Potentiale for bedre arrondering	6-7
Vore landskaber	8-9
Kommuner og naturpleje	10-11
Landbrugets lokale medbestemmelse	12-13
Landbruget i planlægningen	14-15
Bedre indsats for miljøet	16-18
Dialog i planlægningen	19